

TRA 2023/59

Redactioneel TRA-special 'De staat van de polder'

Datum 30-05-2023

Datum	30-05-2023
JCDI	JCDI:ADS702765:1
Vakgebied(en)	Arbeidsrecht / Arbeidsmarktbeleid en -bemiddeling Arbeidsrecht / Collectief arbeidsrecht

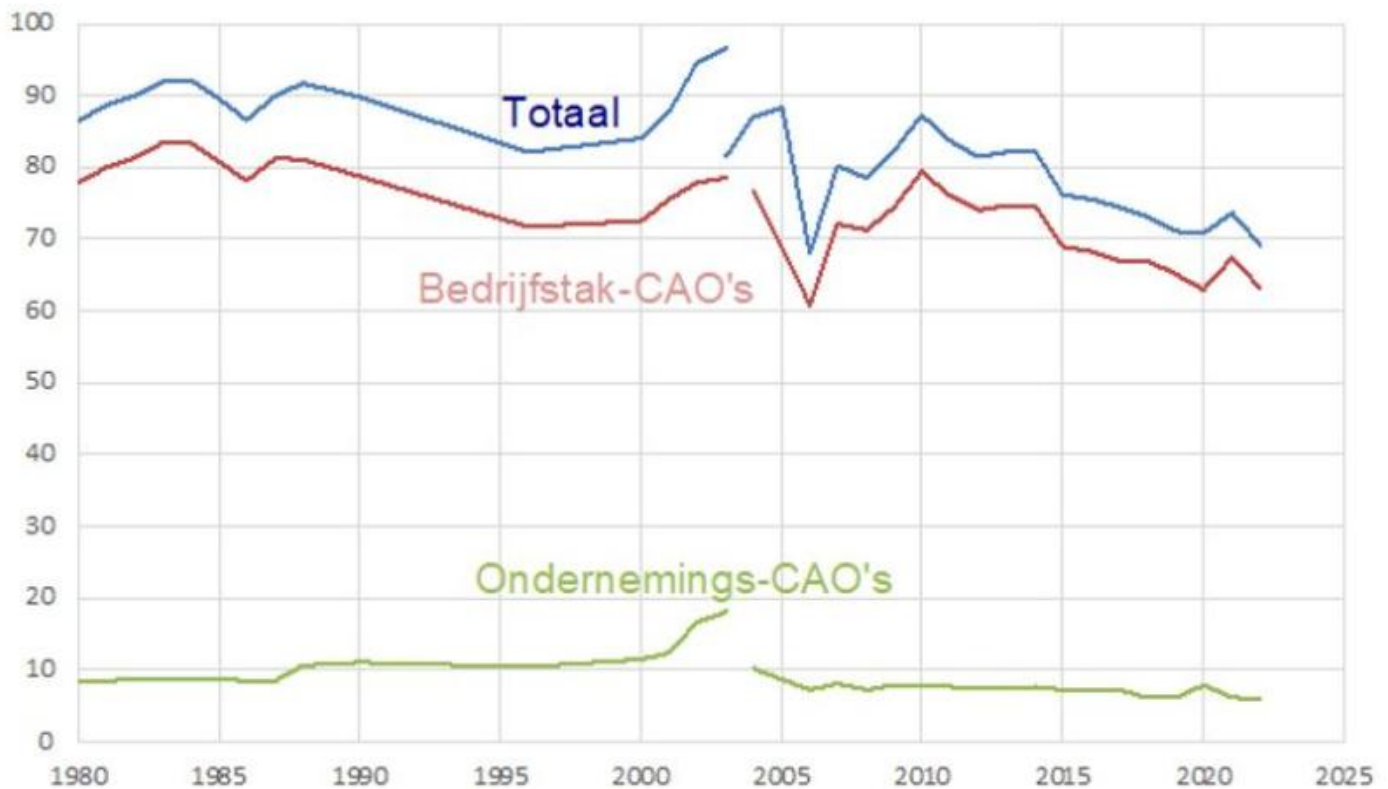
De Nederlandse arbeidsverhoudingen maken in de periode waarin we dit redactioneel schrijven, een turbulente episode door. Het aantal stakingsdagen neemt toe, de FNV schrijft na een lange periode van neergang weer meer leden in dan uit, haar "centrale" looneis is 14.3%, in februari 2023 was de loonstijging in cao's gemiddeld ruim 7%, vrijwel alle pensioenen worden weer (deels) geïndexeerd en dat alles tegen de achtergrond van de oorlog in Oekraïne, een voelbaar toenemend maatschappelijk pessimisme en groeiende ongelijkheden op de arbeidsmarkt. Nog vaker dan gewoonlijk al het geval is, halen de arbeidsverhoudingen de nieuwspagina's van de kranten.

Het idee voor deze special werd opgevat net voordat corona toesloeg. Onze vraag was: hoe dachten en denken cao-partijen die in de polder aan de basis staan van de polder zelf over verleden en toekomst van hun cao's? Is de tijd van de cao voorbij? Heeft zij nog een toekomst? We hadden de schrijvers al benaderd en de toezeggingen van auteurs gekregen. Daarna bleef het idee twee jaar liggen, omdat geheel onduidelijk was welke gevolgen de pandemie zou hebben voor de arbeidsverhoudingen. Na corona pakten we de draad weer op, ondanks de vrees dat de oorlog in Oekraïne weer roet in het eten zou gooien. De schrijvers zegden vrijwel allen weer toe om een bijdrage te leveren. En het resultaat gaat u lezen.

April vorig jaar deed de (top van de) polder in positieve zin van zich spreken. Voor het eerst sinds het pensioenakkoord van juni 2019 werd toen een zeer veelomvattend SER-middellangetermijnadvies (MLT-advies) over aanpassingen van het arbeidsrecht overeengekomen. Na de Wet arbeidsmarkt in balans (Wab), die op 1 januari 2020 in werking trad, en waar geen sociaal akkoord onder lag, was dat belangrijk arbeidsverhoudingennieuws. Op het moment dat we dit redactioneel schrijven zijn in de Stichting van de Arbeid, op verzoek van de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de laatste onderhandelingen gevoerd over de hoofdlijnen van de wetgeving, waarin het MLT-advies zal resulteren, en heeft de Minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid die vastgelegd in een brief aan de Tweede Kamer d.d. 3 april 2023. De tripartiete polder in optima forma.

Toch passen kritische kanttekeningen. Er zijn immers ontwikkelingen gaande die tot nadenken en wellicht zelfs pessimisme over de betekenis van de polder stemmen. De organisatiegraad van werknemersorganisaties ligt inmiddels nog slechts rond de 17%. Ter vergelijking: in 1998 was dat nog 24,6%. Volgens Paul de Beer, hoogleraar arbeidsverhoudingen aan de UvA, is de dekkingsgraad van cao's in ons land van 90% in 2010, tot 77 % in 2018 en naar 72% gezakt in 2022. Mogelijk is de organisatiegraad van werkgevers ook niet meer zo onveranderd stabiel en vanzelfsprekend en neemt ook die af. Het aantal cao's neemt ook geleidelijk wat af, zowel het aantal ondernemingscao's als het aantal bedrijfstak-cao's.

In schema:

Bron: een update door P.T. de Beer van figuur 1 in: P.T. de Beer, P. & Keune, M. (2018), 'De erosie van het poldermodel', *Mens & Maatschappij* 93(3): 231-250.

Jacobs schreef in zijn boek "Collectief arbeidsrecht" in 2017 zelfs dat de cao volgens hem een vermolmd steel is (p. 201). De cao zou het volgens hem waarschijnlijk nog wel een tijdje houden omdat werkgevers tenslotte niet met werknemers afzonderlijk willen onderhandelen en cao-afspraken doorgaans meteen doorwerken in arbeidsovereenkomsten; en afspraken met de ondernemingsraden (misschien voor werkgevers een aardig alternatief) niet automatisch doorwerken in arbeidsovereenkomsten. Maar zonder ingrijpende aanpassingen zal volgens hem de cao niet overleven.

Zoals gezegd waren (en zijn) we heel nieuwsgierig hoe de participanten van het basis-polderproces van cao's daar zelf tegenaan kijken. Daartoe deden we 'veldonderzoek'. We nodigden schrijvers uit een aantal belangrijke sectoren van de Nederlandse arbeidsmarkt uit om hun licht te laten schijnen over verleden, heden en nabije toekomst van hun cao. Ook vroegen we een specialist die toen bij de AWWN werkte, een overzicht te schrijven over de cao's in Nederland in het algemeen van 2015-2025 en daarbij met name te kijken naar de belangrijkste inhoudelijke ontwikkelingen en vooruitzichten in de aldaar bekende cao's. Met die laatste bijdrage opent deze special.

We hebben niet de pretentie om op wetenschappelijke wijze de staat van de Nederlandse polder te schetsen in deze special van TRA, al was het alleen al omdat we in ons onderzoek de ondernemings-cao's niet hebben betrokken. Wel menen we een relevant en rijk beeld van de polder en dan met name de staat van de cao's anno 2023 te geven, alsmede van hun nabije toekomst. Dat geschiedt in bijdragen die ondanks het gemeenschappelijke thema onderling verschillen: de ene is meer verdiepend van aard, de andere meer praktisch. En alles daartussenin. En ook: de ene bijdrage is geschreven vanuit werkgeversperspectief (bijvoorbeeld metaal, vervoer, uitzenden, schoonmaak), de andere uit werknemersperspectief (bijvoorbeeld bouw en onderwijs).

De sectoren die we onderzochten, omvatten bij elkaar in ieder geval een numeriek groot aantal werkenden: bijna 4 miljoen op een totaal aantal van 8,4 miljoen in ons land. De grootste sectoren zijn zorg (1,4 miljoen werkenden), uitzenden (1,2 miljoen, een vertekening is dat dat een jaaraantal betreft), en onderwijs (bijna 0,6 miljoen). Middelgroot zijn vervoer (200.000), metaal (170.000), schoonmaak (125.000), en (inmiddels) bouw

(125.000). Uitgesproken klein is de sector verkeersvliegers; de Vereniging van Verkeersvliegers vertegenwoordigt zo'n 7000 piloten.

De onderkant van de arbeidsmarkt is goed vertegenwoordigd met uitzenden en schoonmaak. De semi-overheid met zorg en onderwijs in hoge mate. Het middensegment met bouw, metaal en vervoer is eveneens goed vertegenwoordigd.

We hebben aan de schrijvers (ook) gevraagd hun toekomstbeeld te schetsen van de cao in hun sector voor de komende 5 jaar. Alle bijdragen zijn op dat punt optimistisch met wellicht wat nuanceverschillen. Zo heeft de bouw last van een sterk teruglopende dekkinggraad van de cao door met name het sterk toenemend aantal zelfstandigen, waardoor de cao zelf aan betekenis inboet. Bij uitzenden wordt de cao minder relevant als de contract-flexibiliteit in de wet zelf geregeld gaat worden zoals in de bovenvermelde brief van de minister is voorzien. In de schoonmaak heeft de cao vooral de functie de kwaliteit in de sector verder te borgen. In de metaal hopen werkgevers opvolgende cao's te kunnen sluiten zonder de (inmiddels sinds jaren gebruikelijke) stakingen. Bij de verkeersvliegers (ruim 90% organisatiegraad!) vallen sterk de internationale ontwikkelingen in de luchtvaart te zien, waarbij gewaarschuwd wordt voor een race *to the bottom*. Niettemin zullen ook in die sector cao's een belangrijke rol blijven spelen. In de transportsector is in de cao-dialogoog vooral de krapte op de arbeidsmarkt een hoofdthema en daarmee het vraagstuk hoe werknemers te binden, mede gelet op hun wens minder lang "van huis" te zijn en toch een goed loon te hebben. In zorg en onderwijs vormen de personeelskosten rond de 70% van de kosten; de cao's hebben een standaardkarakter en zijn alleen al om budgettaire redenen eenvoudigweg noodzakelijk; een belangrijke overeenkomst tussen beide sectoren vormt het thema van verminderen van de werkdruk voor het personeel.

De conclusie mag zijn: weliswaar daalt de organisatiegraad, weliswaar daalt de dekkinggraad van cao's; niettemin heeft de cao volgens veel nauw-betrokkenen een goede toekomst, in ieder geval de komende vijf jaar.

We wensen u veel leesplezier,

de gastredactie,

Niels Jansen, Willem Plessen en Marize Verhagen^[1]

Voetnoten

[1] Niels Jansen is universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam. Willem Plessen is universitair hoofddocent arbeidsrecht. Marize Verhagen is docent/promovenda aan de Universiteit Utrecht en Professional Support Lawyer bij Kennedy van der Laan.